

Poruka enciklike *Evangelium vitae*

Valentin POZAIĆ

Sažetak

Enciklika govori o životu kao daru Božjem, kao radosnom događaju za ljudsku obitelj. Kultura smrti sa svojim starim i novim smišljenim napadajima na ljudsko dostojanstvo i život, nazočna je u medicini i medicinskoj etici. Nasuprot kulture smrti enciklika o kojoj je riječ ističe kulturu života koja zastupa i promiče temeljno dostojanstvo, vrijednost i nepovredivost ljudskog života. Odnos prema životu pouzdani je znak moralnosti pojedinca i društva. Svim je ljudima upravljen poziv da poštuju, štite, unapređuju i ljube život. Jedino poštivanje života može osigurati pravednost, razvoj, slobodu, mir i sreću pojedinca i zajednice.

Uvod

Evangelium vitae — *Evandjelje života*, jedanaesta u nizu enciklikâ pape Ivana Pavla II.,¹ mjerodavni je odgovor na teške izazove i napadaje na ljudski život, njegovu vrijednost i dostojanstvo u ovo naše doba. Ipak, valja odmah istaknuti, ta enciklika ne iznosi ništa novo što na tom području već ne bi bilo poznato u crkvenom nauku. Njezina je novost što na jednom mjestu ujedinjuje i predstavlja cjelovit crkveni moralni nauk vezan uz pitanja čovjekova života od začeca pa do smrti. *Evangelium vitae* pretpostavlja, i poziva se na prijašnje dokumente s tog područja, kao što su: *Deklaracija o pobačaju* (1974.), *Deklaracija o eutanaziji* (1980.), *Donum vitae* — *Dar života* (1987.), *Katekizam Katoličke Crkve* (1994.)...

Žalosna vijest o životu

Duboki i opravdavajući razlog za novu encikliku zasigurno je žalosna vijest o životu, tj. stalni izvještaji o nepoštivanju dostojanstva i vrijednosti ljudskog života, o nepoštivanju ljudskih prava na mnogim stranama svijeta.

Živimo u doba silnog i skandaloznog protuslovlja: velike deklaracije o ljudskim pravima — na jednoj strani, i velike povrede osnovnih prava — na drugoj strani, i to u najpotresnijim trenucima postojanja: dok čovjek dolazi na svijet i kad odlazi s ovoga svijeta (br. 18). Korijen tih protuslov-

1 Ivan Pavao II., *Evangelium vitae* — *Evandjelje života*, KS, Zagreb, 1995.

lja nalazi se u egoističkom, izopačenom shvaćanju slobode — daleko od istine, bez zakona, a u zaboravu solidarnosti i altruizma, služenja drugome: jači imaju pravo nad slabijima (br. 19). Kada se baš o svemu može izglasavati — pa i o temelju svih prava: o pravu na život — država postaje tiranin, a ne više zajednička kuća ravnopravnih (br. 20).

Uza sve te pojavne činjenice, treba ući u srce drame današnjeg čovjeka, a to je »pomračenje smisla Boga i čovjeka«, zaborav Boga vodi do zaborava čovjeka (br. 21). Kad oslabi osjećaj za Boga, neizbježno slabi i osjećaj za čovjeka, za svijet oko čovjeka, čovjek postaje stvar među stvarima (br. 22), i kako kod pojedinca tako i u društvu, jer prevladava praktični materijalizam, individualizam, utilitarizam i hedonizam, a što je u svojoj dubini ateizam (br. 23). Iz takvog stanja dolazi do najteže opasnosti, a to je pomutnja između dobra i zla u savjesti pojedinaca, kao i u društvenoj moralnoj svijesti, pa se dobro počinje nazivati zlom, a zlo dobrom (usp. Iz 5,20).

Enciklika zapravo podsjeća na danas rastuće prijetnje ljudskom životu, pojedincima i narodima, stare i nove: siromaštvo, glad, bolesti, nasilje i ratovi. O tome je već jasno govorio Drugi vatikanski sabor i nabraja ih u detalje: »ubojstvo bilo koje vrste, genocidi, pobačaji, eutanazija... sve što povređuje integritet ljudske osobe, kao što su sakaćenja, tjelesna i moralna mučenja, psihološke prisile; sve što vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kao što su neljudski uvjeti života, samovoljna hapšenja, deportacije, ropstvo, prostitucija, trgovina bijelim robljem i mladeži; zatim nedostojni uvjeti rada...«²

U brojevima 4 i 10 enciklika priznaje da nije moguće izbrojiti sve ugroze života, ali dodaje još neke: Znanstveni i tehnološki razvoj, poljuljana ravnoteža u prirodi, sve to donosi sa sobom i opasnosti po život. Govoreći o tim prijetnjama životu, Papa podsjeća na dublje korijene zla i citira Knjigu Otkrivenja: »Zmaj stade pred Ženu koja imaše roditi, da joj, čim rodi, proždre Dijete« (12,4). Život je uvijek u središtu borbe između dobra i zla, između svjetla i tame. To dijete — Marijino, Isus — donekle je slika svakog čovjeka: svakog djeteta, napose svakog slabog i ugroženog, jer po svom utjelovljenju Sin se Božji sjedinio, poistovjetio sa svakim čovjekom. Odbaciti život, znači odbaciti Krista (br. 104).

Počevši od prvog bratoubilačkog čina, zbog zavisti i mržnje, Papa izlaže taj zločin i pokušaj njegova opravdanja kao bijeg od odgovornosti za druge (»Zar sam ja čuvar brata svoga?«). Ni Kain, ni itko drugi u svojoj savjesti ne može izbjeći upitu: »Što si učinio?« (Post 4,10). A to ujedno znači: što si propustio učiniti za svoga bližnjega?

Neki od novih napadaja na život kao da u javnoj svijesti gube svojstvo zločina i postaju pravo, a koje bi od drugih moglo zahtijevati da ih čine

2 II. vatikanski koncil, *Dokumenti*, KS, Zagreb, 1970., *Gaudium et spes* br. 27.

(br. 11). U tom nizu spominju se: pobačaj i kontracepcija, premda međusobno specifično i bitno različiti, plod su istog stabla, mentaliteta (br. 13), pa se jednakom lakoćom dijele kontracepcijska i abortivna sredstva. Tu su zatim različite tehnike umjetne oplodnje i rađanja, prenatalne dijagnoze, uskraćivanje hrane novorođenima a teško bolesnima, što uzrokuje i čedomorstvo i vraća nas u davno zaboravljena barbarstva (br. 14). Kad je čovjek teško ili neizlječivo bolestan, u stadiju umiranja, da bi se razriješili ljudski problemi, pokatkad vrlo složeni, nudi se eutanazija — kultura smrti: rješavanje čovjekovih pitanja ubojstvom čovjeka (br. 15).

Dalja žalosna vijest o napadaju na život polazi od demografske uzbune — eksplozije, pa se kao lijek nude, i kontracepcija, i sterilizacija, i pobačaj. Kao što se nekoć egipatski faraon bojao da se ne bi namnožili njegovi robovi — Židovi, tako se i današnji zapadni faraoni boje da se ne bi namnožili njihovi ekonomski i politički robovi trećeg svijeta... obećaje im se pomoć, ako smanje svoj broj... (br. 16). Zanimljivo: o eksploziji pučanstva najviše se govori u narodâ koji izumiru; slične se žalopojke mogu čuti i u demografski siromašnoj, ratom još osiromašenijoj Hrvatskoj.

Ti napadaji, ta urota protiv života, nisu samo slučajni, već znanstveno i sustavno programirani, a pomažu ih i međunarodne organizacije (dovoljno je prisjetiti se konferencije OUN u Kairu 1994.).³ Tu su i sredstva društvenog priopćivanja koja daju obilno prostora i vremena lažnim procima i lažnim učiteljima (br. 17).

Radosna vijest — evanđelje života

Evo radosne poruke iz enciklike: »Evanđelje života nalazi se u srcu Isusove poruke. Crkva ga svaki dan s ljubavlju prihvaća i naviješta hrabrom vjernošću kao radosnu vijest ljudima svakog vremena i kulture. U osvjetljenju spasenja, rođenje jednog djeteta proglašava se veselom viješću: 'Evo, javljam vam blagovijest, veliku radost za sav narod: danas vam se u gradu Davidovu rodio Spasitelj — Krist Gospodin' (Lk 2,10–11)« (br. 1).

Budući da naš pogled na čovjeka, naše shvaćanje čovjeka, naša antropologija određuje naš odnos prema čovjeku, prema njegovu životu, neizbježno je pitanje same antropologije — nauke o čovjeku: tko je čovjek?

Evanđelje života ističe kako je čovjek potekao iz Božje zamisli ljubavi i pozvan je na puninu života koja nadilazi zemaljske dimenzije, a sastoji se u sudjelovanju u samom Božjem životu. Odatle proizlazi veličina i dragocjenost ljudskog života, i u njegovoj vremenitoj fazi. Još više, kako upozoruje Drugi vatikanski sabor: »Utjelovljenjem se je Sin Božji na stanoviti

3 S. Kušan, »Motivi i dometi međunarodne godine obitelji«, *Obnovljeni život* 6 (1994) 555–563.

način sjedinio sa svakim čovjekom« (GS 22). Evanđelje života, povjereno Crkvi od Krista, nailazi na odjek u svakom ljudskom srcu, i zato je univerzalno. To je jedini put kojim Crkva ostvaruje svoje poslanje, kako je pisao Ivan Pavao II. u enciklici *Otkupitelj čovjeka* (br. 14). To je radosna vijest, tj. »Evanđelje ljubavi Božje prema čovjeku, Evanđelje dostojanstva osobe i Evanđelje života jedno su i nedjeljivo Evanđelje« (br. 2).

Iz Biblije je očito da Bog čovjeka ljubi i prije i poslije rođenja: »Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije nego što iz krila majčina izađe, ja te posvetih« (Jr 1,5). Isus je iskazivao pozornost i ljubav prema životu, napose onih siromašnih, ugroženih, bolesnih: bio je liječnik duše i tijela. Istim putem nastavlja ići i Crkva (br. 32). Starcima i staricama u biblijskom shvaćanju pripada posebno poštovanje (usp. Mak 6,23). Sučeljeni s patnjom i smrću, vjernici znaju da je njihov život u Božjim rukama. I kad čovjeka pritisne bolest, kad se osjeća jako nesretnim, on živi od vjere (Ps 116,10).

Od prvih stranica Biblije očito je da čovjek ima prednost ispred svih stvari, da su mu sve podložene, da on sâm ni iz kojega razloga ne smije biti podložen sebi sličnima, ne smije biti sveden na razinu stvari (br. 34). Samo je čovjek, od svih stvorenih vidljivih bića kadar spoznati i ljubiti svoga Stvoritelja (br. 36; usp. Drugi vatikanski sabor, GS 12). Samo grijeh može zamagliti čovjeku oči pa se onda klanja stvorenju (br. 36), ugrožavajući, kršeći ili čak nijećući svoje dostojanstvo.

Budući da život od Boga dolazi, da je sudjelovanje u njegovu *dahu* (br. 38), Bog je jedini gospodar toga života, on se brižno skrbi za svaki ljudski život. Zato je svaki život svet i nepovrediv (br. 40). Tako zapovijed »Ne ubij!« (Izl 20,13) postaje zapovijed: »Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga« (Mt 22,39). To znači poštivati, čuvati, pospješivati svoj život i život svoga bližnjega.

Znakove nade, izlaz iz situacije iz koje bratova krv viče u nebo nalazimo u spasiteljskoj i otkupiteljskoj krvi Kristovoj, u njegovoj pobjedi uskr-snuća. Pozitivni znakovi u sadašnjem povijesnom trenutku, premda se teško probijaju, postoje u svjesnim obiteljima, u centrima pomoći za život, u skupinama dragovoljaca (br. 26) kao i pokreti i inicijative za senzibilizaciju u prilog života; javno mnijenje protiv rata i smrtne kazne, zanimanje za bolju kvalitetu života i zdraviji okoliš (br. 27); veliki prinos solidarnosti u medicini (br. 26) kao i razvoj bioetike (br. 27). Sve to ide u prilog civilizacije ljubavi i života (br. 27). Vjera u Krista uskr-sloga koji je pobijedio smrt, vjera u Kristovu Krv viče jače od krvi Abelove (Heb 12,24; br. 28). A što nas sve potiče na bezuvjetni izbor u prilog života, kako poziva Darovatelj života: »Danas preda te stavljam: život i sreću, smrt i nesreću... Život, dakle, biraj« (Pnz 30,15.19).

Nepovredivost i svetost života

Polazeći od Evaželja (Mt 19,16: »Ako želiš ući u život, drži zapovijedi«), Papa izlaže kako Božja zapovijed nije nikada odijeljena od njegove ljubavi: ona je uvijek dar za rast i radost čovjeka.

Peta zapovijed je prije svega konstitutivni element Saveza na Sinaju. To je izričaj Božje pozornosti prema čovjeku, kojemu je pokazan put života. Taj središnji element Starog zavjeta ostaje valjan i u Novom zavjetu. Mladiću koji traži put u život, Isus odgovara, na prvom mjestu: »Ne ubij«, a zatim nabraja i druge zapovijedi Dekaloga. U obrani svetosti i nepovredivosti nedužnog ljudskog života Papa nije mogao biti jasniji: »Vlašću koju je Krist dao Petru i njegovim nasljednicima, u zajedništvu s biskupima Katoličke crkve, potvrđujem da je izravno i hotimično ubojstvo nedužnog ljudskog bića uvijek teško nemoralno« (br. 57. — tekst u hrvatskom prijevodu ovdje je nepotpun).

Govoreći o konkretnoj primjeni zabrane ubojstva, Sveti otac govori o namjernom *pobačaju*: »Izjavljujem da izravni pobačaj, tj. hotimični kao cilj ili sredstvo, sačinjava uvijek teški moralni nered, jer sadrži namjerno ubojstvo nedužnog ljudskog bića« (br. 62). Nikoje okolnosti ne mogu opravdati takav čin. Papa zna da se trudna žena može naći u teškim tjeskobama, pod teškim pritiscima ili napuštena od najbližih, upravo od onih koji bi joj trebali biti potpora (br. 58, 59). Sve to može umanjiti stupanj odgovornosti, ali nikako opravdati djelo.

Ponovno postaje sve prisutnije pitanje *eutanazije*, u izravnoj suprotnosti s Petom zapovijedi (br. 64–67). To je, naime, asistirano samoubojstvo, ili pak naprosto ubojstvo čovjeka: uz, protiv ili mimo pristanka. Papa kaže: »Potvrđujem da je eutanazija teška povreda Božjega Zakona, ukoliko je namjerno ubojstvo ljudske osobe moralno neprihvatljivo« (br. 65).

Evandjelje života ne odobrava tzv. pomahnitalu, zadržtu medicinu ili terapeutsku upornost, već takav pristup obilježuje kao medicinske intervencije »koje više ne odgovaraju realnom stanju bolesnika, jer su već nerazmjerne rezultatima koji bi se mogli očekivati ili su nepodnošljive« (br. 65). Ne upotrijebiti takva sredstva niti je samoubojstvo niti eutanazija, nego prihvaćanje ljudskog stanja smrtnosti (br.65). Istodobno ostaje obvezna redovita njega, a preporučuje se ublažujuće liječenje, tj. palijativna medicina, svojstvena njezi u hospiciju.⁴

Nasuprot jasnoj obrani svetosti i nepovredivosti ljudskog života pozornost privlače neka zasebna pitanja. *Samoobrana i obrana od nepravednog agresora*, koja može ići i do ubojstva napadača, nije iznimka od zapovijedi, nego jedan čin različite vrste u svojoj biti. Već u samoj Bibliji nalazimo pojašnjenje zapovijedi »Ne ubij!« (Izl 20,13), kao »Ne ubijaj nedužna i

4 V. Pozaić, »Hospicij promiče kulturu života, *Obnovljeni život* 5 (1993) 459–476.

pravedna« (Izl 23,7). Dosljedno, u crkvenom se nauku uvijek ističe da je nedopustivo ubiti nedužna čovjeka. Nepravedan napadač nije nedužan, pa makar on subjektivno bio uvjeren u to, ili nije uračunljiv u tom trenutku; on sâm prezire i gazi svetu nepovredivost ljudskog bića: zapovijed treba braniti pred njim. Napadač se sam izlaže mogućem gubitku života (br. 55). Prvi cilj obrane nije želja za ubojstvom, nego želja za očuvanjem vlastitog ili povjerenih života. U samoobrani smiju se primijeniti samo razmjerne mjere zaštite i obrane, a ne više od toga. A to se čini iz ljubavi prema životu (vlastitom i drugih), a ne iz mržnje prema napadaču.

I *smrtna kazna* također nalazi svoje opravdanje u tom temeljnom pojmu obrane dostojanstva ljudskog bića i ljudskih prava pred onim tko ih gazi. Premda enciklika slijedi *Katekizam Katoličke crkve* (br. 2266–2267) i smrtnoj kazni postavlja mnoge ograde, ipak ni ona ne isključuje mogućnost okolnosti u kojima, »u slučaju apsolutne nužnosti«, zaštita javnog reda i sigurnost pojedinaca drugačije ne bi bila moguća. I znakovito nadodaje: »Danas ipak, uslijed sve prilagodljivije organizacije kaznenih ustanova, takvi su slučajevi jako rijetki, ako ne naprosto praktički nepostojeći« (br. 56).

Zdravstvo

Na više mjesta u enciklici Papa se obraća djelatnicima u zdravstvu. Ne treba posebice isticati da su napose na području zdravstva i medicinske etike ugrožena ljudska prava, dostojanstvo i sâm život, da je tu nazočna kultura života ali i kultura smrti. Riječ je o legaliziranom ubijanju ljudi (pobačaj, eutanazija nakon poroda ili pred smrt, eksperimenti s embrijima). Od prijašnje etike svetosti, nepovredivosti života, gdje je bio poštovan svaki život u sebi, prelazi se na etiku kvalitete života, gdje je jedan život na temelju svoje kvalitete poštivan a drugi ne. S tog se gledišta može osuditi na smrt nerođenu a nepoželjnu djecu, kao i nepoželjne bolesnike. U pozadini stoji funkcionalno shvaćanje osobe–subjekta, zaboravlja se na solidarnost, naglašava se osobna sloboda bez odnosa spram istine (br. 19).

Nazočna je »nova kulturna situacija« u kojoj se opravdavaju zločini protiv života, traži se njihovo odobrenje od države kako bi se mogli prakticirati »u apsolutnoj slobodi i štoviše s besplatnom intervencijom sanitarnih struktura...Sama medicina, koja je po svom zvanju određena za obranu i brigu ljudskog života, u nekim svojim sektorima sve se više zalaže da se ostvare ti čini protiv osobe i na taj način nagrđuje svoje lice, proturječi sama sebi i ponizuje dostojanstvo onih koji ih vrše« (br. 4). Za širenje pobačaja odgovorni su, nakon bračnog para i njihovih najbližih, »liječnici i liječničko osoblje kad stavljaju u službu smrti stečene sposobnosti za promicanje života« (59).

Istodobno se u medicini i medicinskoj etici uvodi novi govor, novi izrazi koji imaju zadaću, barem u lingvističkom značenju, prikriti i olakšati zločine protiv života. pronađeni su novi, zvučni slogani: reproduktivna prava, pravo na izbor, pravo na privatnost, individualna sloboda, autonomija... Da se prikrije pravo stanje stvari — ubojstvo čovjeka, umjesto jasnih i odgovarajućih naziva nude se novi: pre-embrij, embrij, fetus, grumen staničja, defektan život, nekvalitetan život, čisto biološki život. Skovani su i novi eufemizmi: selektivno liječenje, prekid trudnoće ili naprosto čišćenje... Medicinski izrazi mogu poprilično skrenuti ljudsku savjest od prave istine (br. 11).

Enciklika *Evangelium vitae*, dakako, vidi i hvali pozitivne znakove: »Medicina, razvijana velikim marom istraživača i profesionalaca nastavlja svoj napor da nađe djelotvorniji lijek: rezultati, nekoć potpuno nezamislivi i takvi da otvaraju obećavajuće perspektive, danas se postižu u korist života koji se rađa, u prilog patnika i bolesnika u akutnoj ili završnoj fazi« (br. 26). Pohvalu su dobile i razne ustanove, udruženja i pokreti koji priskaču u pomoć na međunarodnoj razini: »Kako ne podsjetiti na sve one svakodnevne geste prihvaćanja, žrtve, nesebične brige koje neizmjeran broj osoba izvršava s ljubavlju u obiteljima, u staračkim domovima i u drugim centrima ili zajednicama u obranu života?« (br. 27). Upravo se tako izgrađuje civilizacija ljubavi i života, što je smisao i opravdanje medicinskog umijeća.

Država, pravo, zakonodavstvo

Papa se suočava s danas gotovo prihvaćenim mišljenjem prema kojemu bi se »pravni red jednog društva morao ograničiti na to da zabilježi i prihvati uvjerenje većine« (br. 69). Političaru ne bi preostao drugi kriterij doli odluka većine.

Tu se krije očito protuslovlje. Glede savjesti, npr.: Dok pojedinci zahtijevaju za sebe punu moralnu autonomiju, od političara se traži da stavi na stranu vlastito uvjerenje savjesti i da se podloži kriteriju mišljenja većine. U praksi to bi značilo da misli i vjeruje jedno, a radi drugo, čovjek u sebi podijeljen.

Apsolutna primjena načela većine lako može postati, ako više ne podliježe moralnom kriteriju obvezujućem za sve, tiranija koja se u slučaju pobačaja usmjeruje upravo protiv najslabijih. Premda je demokracija pozitivan znak vremena, njezina vrijednost stoji ili pada s vrednotama koje ona utjelovljuje ili promiče: »Demokracija ne može biti mitizirana dotle da postane zamjena za moralnost ili nepogrešiv lijek nemoralnosti« (br. 70).

Temeljne vrijednosti, koje demokracija mora pretpostavljati da bi bila moralna institucija ljudskog društva, jesu: dostojanstvo svake ljudske oso-

be, poštivanje njezinih nedodirivih i neotuđivih prava, kao i usvajanje zajedničkog dobra kao cilja i kriterija ravnanja političkog života.

U praksi to znači: pobačaj i eutanazija su zločini. Zakoni koji protuslove središnjim moralnim vrednotama, nisu pravednost nego reguliranje nepravednosti; nemaju nikakav značaj prava. Pred njima čovjek nema obveze poslušnosti; štoviše, treba im se usprotiviti prizivom na savjest (br. 73). Oprijeti se nepravednom zakonu ne samo da je moralna obveza nego i temeljno ljudsko pravo (br. 74). Da bi garantirala minimum morala, država mora dopustiti liječnicima, zdravstvenim djelatnicima i odgovornima u bolničkim ustanovama, klinikama i kućama za skrb mogućnost odbijanja sudjelovanja u savjetodavnoj, pripremnoj i izvršnoj fazi u činima protiv života. Nitko ne smije biti prisiljen sudjelovati u zlom činu drugoga. »Tko se poziva na prigovor savjesti mora biti zaštićen ne samo od kaznenih mjera nego i od bilo koje štete na zakonskom, disciplinskom, ekonomskom i stručnom planu« (br. 74).

Oni koji sudjeluju u donošenju zakona mogu se naći u dvojbi smiju li sudjelovati u donošenju nemoralnih zakona, smiju li sudjelovati u zlom činu drugih. Političar će u datoj situaciji, kad ne može izbjeći nepravedan zakon, dati glas za njegovu bolju formulaciju — kako bi se umanjile štete te da »smanji negativne učinke na razini kulture i javne moralnosti« (br. 73), dajući uvijek jasno do znanja da je protiv toga zla, npr. pobačaja. Nikada, međutim, neće dati svoj glas da bi se nepravda prozvala pravdom.

Kultura života

U svom četvrtom dijelu enciklike se obraća onima koji su po profesiji, zvanju i poslanju pozvani da pospješuju novu kulturu ljudskog života (br. 78–101). Jedino kultura života, tj. poštivanje, unapređivanje i ljubav prema svakom ljudskom životu, od njegova začeca pa do prirodne smrti, osigurava pravednost, razvoj, istinsku slobodu, mir i sreću, kako pojedinca tako i zajednice.

Odgovornost za kulturu života u različitoj mjeri pripada svima, jer »obrana i promicanje života nisu ničiji monopol« (br. 91). Ipak, piše Papa, »osobita je odgovornost povjerena zdravstvenim djelatnicima: liječnicima, ljekarnicima, bolničarima, kapelanima, redovnicima i redovnicama, ravnateljima i dragovoljcima« (br. 89). Zdravstveni djelatnik nema apsolutnu vlast nad životom, nego samo »služiteljsko gospodstvo«, on je »sluga Božjega plana« (br. 52), služitelj života.

Nije manje teška odgovornost zakonodavaca (br. 66). U obrani života ne smijemo se bojati »neprijateljstva i nepopularnosti, odbacujući svaki kompromis i dvosmislenost« (br. 82), nego je potrebno imati ozbiljno i hrabro kulturno suočenje sa svima, pa i nevjernicima, o temeljnim pro-

blemima ljudskog života, u sredinama gdje se stvaraju ideje, kao i u raznim profesionalnim sredinama gdje se svakodnevno razrješuje pitanje postojanja pjeđinaca (br. 95).

Prisutnost kulture smrti ili kulture života u jednoj zajednici nije sporedna već bitna oznaka društva. Način kako se neko društvo odnosi prema malenima, slabima, bolesnima, trpećima, očituje razinu moralne kvalitete dotičnoga društva.

U promicanju kulture života, napose u Crkvi, ne polazi se s nulte točke: postoji već tolika baština nauke, djelovanja... (usp. br. 26–27). Potrebno je valorizirati neke inicijative: metode reguliranja plodnosti, bračna i obiteljska savjetovališta, centre pomoći životu i prihvat života, strukture za pomoć starima, skrajnje bolesnima–umirućima, tzv. palijativna njega — hospicij (br. 88). Da bi se pospješila ta svijest, ustanovljeni su: Svjetski dan bolesnika, Papinska akademija za život... (br. 89).

Specifičan prinos novoj kulturi života, novoj civilizaciji života (nasuprot kulturi smrti, anti–civilizaciji), očekuje se također od sveučilišta, posebno katoličkih, od raznih centara, instituta i bioetičkih komiteta. U vezi s tim, potrebno je pobrinuti se da svaki medicinski fakultet ima predmet bioetiku. U suvremenom svijetu bioetika je neodreciva sastavnica formacije zdravstvenih djelatnika.

Negativna jeka

Čim se enciklika pojavila, pa i prije samog objavljivanja, umjesto solidnog proučavanja, rasprave i dijaloga, iz nekih krugova mogla se čuti vrlo oštra kritika i stavova iznesenih u enciklici i samog Pape. Znači li to da je Papa pogriješio ili je uzbudio savjesti u teškim i osjetljivim pitanjima osobnog i društvenog morala?

Prigovori su oštri i nepoštedni. Npr.: enciklika je težak potres, novo pranje mozga, navještaj rata napretku, znanosti i kulturi, zadnji krik Pape Poljaka, nepodnosiva tortura savjesti, Papino opsjednuće abortusom, a nadalje će prouzročiti otpade katolika od crkvenog učenja...⁵ Živko Kustić to komentira ovako: »Protucrkvveno raspoloženi komentatori u raznim listovima nisu ni smatrali potrebnim proučiti što to Papa piše, nego su, čim su čuli da to opet Crkva nešto govori o pobačaju i eutanaziji, posegli u svoja stara skladišta protucrkvvenih parola«.⁶

Ti napadaji jesu i nisu iznenađenje. Valja se prisjetiti da mi više ne živimo u kršćanskoj civilizaciji. Današnja europska civilizacija izrasla je na

5 Usp. I. Fuček, »Etička pareneza redovitog učiteljstva u novoj enciklici *Evangelje života*«, *Obnovljeni život* 3–4 (1995) 400–401.

6 Ž. Kustić, »*Evangelium vitae* — povelja zakonite građanske neposlušnosti«, *Glas Koncila* br. 30–23. srpnja 1995., str. 3.

kršćanskim načelima i vrijednostima, ali se od njih ne malo udaljila u praksi i u teoriji. Ako živimo u civilizaciji koja nema vertikale, koja ne želi poznavati i priznavati Darovatelja života, ne treba se čuditi da život kao takav nema smisla, da život nije shvaćen i prihvaćen kao dar i zadaća koja se prihvaća s povjerenjem u slobodi i odgovornosti.

U mentalitetu koji je prožet liberalizmom, kapitalizmom i praktičnim ateizmom nailazimo nužno na radikalno razilaženje o shvaćanju čovjeka, na radikalne postavke antropologije. Tamo gdje je čovjek samo vremenito biće, bez vječnosti, ako nije slika, odraz, ikona Božja, tamo život postaje kao svaka druga obična stvar koja se može poštivati — ili upotrijebiti, žrtvovati i odbaciti prema potrebi, uvjerenju ili hiru. Ova civilizacija kao da ide za onim što se provodilo u počecima eugenetike u Americi i one u nacističkom režimu: zdravi i jaki su dobri, vrijedni življenja; bolesni i slabi su zli, nevrijedni življenja. One koji su nam »teret«, bili to pojedinci ili čitavi narodi, njih valja eliminirati. Tako se stiže u etničko–ideološko čišćenje.

Sudimo li Europu i zapadni dio svijeta strogo, nepravedno? Kao odgovor može nam poslužiti jedan nedavni događaj. U Zagrebu je održan skup o kulturi Europe. U tekstu koji je, očito vrlo smišljeno, sudionicima podijeljen tek na kraju susreta, tako da o njemu nije moglo biti rasprave, kao već postignuta vrijednost stoji i ova tvrdnja: Europa se je oslobodila kršćanstva.⁷ Autori tog teksta i organizatori takvog skupa, očito, žele Europu bez kršćanske civilizacije, bez Evanđelja, bez Krista. Ako se iz takve sredine napada Papu, ne treba se čuditi.

Hoćemo li se obeshrabrili? Nikako! Uvjereni smo da baš taj isti svijet treba upravo takvog Papu, pokatkad ga čak i hvali. Kad je njujorški tjednik *Time*, u ovim danima moralnog kaosa, kako sam kaže, za godinu 1994. tražio »Čovjeka godine«, čovjeka moralnog ideala, izbor je pripao papi Ivana Pavla II.⁸ Komentirajući taj izbor, Viktor Tadić kaže da Papa »u svojim nastupima nema privatne interese, nego se uvijek povodi za univerzalnim načelima. On to zapravo i može jer u njegovim nastupima nema licemjernosti. On se podjednako obraćao (i obraća) svim kategorijama ljudi, svih boja, rasa, vjera, uvjerenja, svjetonazora«. I nadodaje: »Prepoznali su to u Papi i drugi, ali je *Time* bio najobjektivniji, bez obzira na sve drugo«.⁹ Tjednik *Time* nije katolički orijentiran.

U takvoj situaciji Crkva ne smije šutjeti. Papa je morao progovoriti. I on zna da mu se može dogoditi, kao nekad Pavlu na Areopagu, da mu se mogu narugati i doviknuti: »Još ćemo te o tom slušati« (Dj 17,33). Osvrćući se na neke od već ponavljanih prigovora, zbog zauzimanja za dosto-

7 Usp. »Europa 'oslobođena od kršćanstva' ide u propast«, *Glas Koncila* br. 29 – 16. srpnja 1995., str. 1. i 6.

8 *Time*, December 26 – January 2, 1995., str. 22.

9 V. Tadić, »Velikan s kraja stoljeća«, *Danas* br. 104 – 3. siječnja 1995., str. 39.

janstvo i poštivanje života, Papa je u knjizi *Prijeći prag nade*, zapisao: »Teško je zamisliti nepravednije stanje i doista je teško tu govoriti o 'opsesiji' kad je riječ o osnovnom imperativu svake ispravne savjesti: to jest, obrani prava na život nevina i nemoćna ljudskog bića... Stoga moram ponoviti da kategorički odbijam svaku optužbu ili sumnju s obzirom na navodnu 'opsesiju' Pape na tom polju.«¹⁰ Bez obzira na cijenu Papa ostaje vjeran svojoj službi, dosljedan samom sebi, jer u istoj knjizi (str. 187–188) kaže: »Doista, kad je istinska nauka nepopularna, nije dopušteno tražiti laku popularnost«.

Crkva mora naviještati, spašavati i unapređivati civilizaciju života i ljubavi — blago i nenametljivo, ali jasno i odlučno. Bez kultiviranja nagona, bez kulture odricanja, bez križa i ljubavi nema etike, nema morala. Samo u ime ljubavi možemo očekivati razumijevanje i solidarnost, zalaganje i žrtvovanje jednih za druge. Samo će u ime ljubavi otac i majka darovati i poštivati život. Ako taj odnos zataji, odlazimo u bezbožnu civilizaciju. Ako smo danas stigli na raskrnicu civilizacija života i smrti, ljubavi i egoizma, onda je jasno da Crkva mora navješćati civilizaciju života i ljubavi, bilo to zgodno ili nezgodno (usp. 2 Tim 4,2). Ono što je papa Ivan Pavao II. jasno zacrtao načelno o brizi za čovjeka u svojoj nastupnoj enciklici *Redemptor hominis* — *Otkupitelj čovjeka* (1979.), sada u *Evangelium vitae* — *Evandjelje života* primjenjuje na područje poštivanja i unapređivanja ljudskog života.

Pozitivni odjek

O pozitivnim se odjecima ne čuje mnogo. Kao i obično, dobri ljudi i oni koji se vesele nastupima Svetog oca, ne istrčavaju se po javnim glasilima, ili im dopise ne objavljuju. Pretpostavljam da je raspoloženje isto sada kao i kada je papa Pavao VI. izdao encikliku *Humanae vitae*. Na jednom tečaju u Njemačkoj, voditelj tečaja sav zbunjen i izgubljen, govoreći pred sudionicima tečaja različitih nacija i vjeroispovjesti, upitao je: »Što ćemo sad?« A jedna sudionica tečaja, iz Hrvatske, Branka I., odgovorila je: »Mi ćemo kako kaže Papa.« Tada je bila mlada dama. Danas je majka petero djece. I zaista, tko slijedi Papu, ne luta. Tko se odluči za nekog drugog vođu, često će biti u tjeskobi, morat će mijenjati barjake, već prema tomu kako se vođe budu smjenjivali.

U katoličkim časopisima, kao npr. u *Civiltà Cattolica*,¹¹ u *Catholic Medical Quarterly*,¹² enciklika je naišla na dostojan prijam. U redovitom tisku

10 Ivan Pavao II, *Prijeći prag nade*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1994., str. 217., 219.

11 *Annunciare »con coraggiosa fedelta'«* il »Vangelo della vita«, *Civ Catt* 3476 (15 aprile 1995), II., 107–117.

12 J. Berry, »The Gospel of Life and the Medical Profession«, *Catholic Medical Quarterly*, August 1995., 5–13.

nisu našli mjesta glasovi pojedinih biskupskih konferencija. Navest ćemo neke.¹³ Predsjednik Talijanske biskupske konferencije, mons. Dionigi Tettamanzi, predstavljajući encikliku zatražio je da se, u skladu s njezinim stavom, što prije izmjeni talijanski zakon o pobačaju. Westminsterški kardinal Basil Hume, predsjednik Engleske biskupske konferencije, smatra da je »enciklika mjerodavna izjava protiv one kulture smrti koja pogađa veliki dio zapadnog svijeta«. Glasnogovornik biskupske konferencije SAD-a, mons. Francis Maniscalco, kaže kako je enciklika upravljena cijelom svijetu, ali dotiče više problema koji su trenutačno u raspravi u Americi, »u zemlji gdje se zakonski krše neka ljudska prava«. Njujorški je kardinal, John O'Connor nazvao encikliku »darom za život koji dolazi u presudni čas za Sjedinjene države. Belgijski primas, kardinal Godfried Daneels smatra da je enciklika »u prvom redu himan životu i himan vjeri da bi život mogao tijumfirati nad smrću«. Premda govor enciklike nije na razini definirane dogme, predsjednik Njemačke biskupske konferencije, Karl Lehmann kaže: »Enciklika govori s takvom doktrinalnom sigurnošću koja se u moderno vrijeme može usporediti samo s marijanskim dogmama iz 1854. i 1950. i s dogmom o nezabludivosti, Prvog vatikanskog sabora... Jer je vrlo čvrstog mišljenja da se Crkva mora izjasniti glede zaštite života bez ikakve rezerve i skrajnjom nedvoznačnošću.« Ono što je novo u toj enciklici, ističe francuski biskup mons. Gerard Defois, jest odgovornost zakonodavaca i političara. Hrvatski su biskupi, mons. Srećko Badurina, mons. Želimir Puljić i kardinal Franjo Kuharić, na kraju zasjedanja biskupske konferencije pozdravili i predstavili encikliku javnosti u pozitivnom svjetlu, što su zabilježila sredstva društvenog priopćivanja.¹⁴

Dar života — obitelj

Postaje jasno da je dar života vezan uz obitelj, svetište života. Takav je Božji nacrt, nacrt stvaranja, ne samo u stvaralačkom činu u trenutku prokreacije, nego i tijekom odgoja koji treba pospješivati da svako dijete, svaka osoba, raste na sliku Božju, tj. prema najsajnijoj slici Oca, a to je Isus.

Obitelj je dakle naravno, normalno, najprikladnije mjesto života. U obitelji život se prihvaća, štiti i razvija. Svi se tijekom cijele egzistencije nadovezuju, pozivaju na obitelj: djeca, mladi, starci, bolesni. Obitelj je škola ljudskosti, mjesto gdje na izvanredan način odzvanja evanđelje — radosna vijest života, gdje život normalno blista sjajem dostojanstva uokviren ljubavlju, predanjem i nježnošću, na što ima pravo svaka osoba.

13 »Evangelium oh yes!«, *30 Giorni*, br. 4 aprile 1995., str. 49–50.

14 »Ljudski život je svet i nepovrediv«, *Glas Koncila*, br. 25. – 18. lipnja 1995., str. 1. i 5.

Obitelj je mjesto gdje izvire i hrani se kultura života, gdje je život u začecu navješten kao radosna vijest, u Kristu, gdje se slavi i gdje se gradi budućnost čovječanstva, kao središte i srce civilizacije ljubavi.

Ako su svi pozvani braniti život, to je specijalna i prvotna zadaća obitelji. Društvo i država i svi članovi moraju pomagati obitelj, kako bi uvijek ostala svetište života (br. 6). Svi su pozvani da se hitno i svojski založe za kulturu života: vjernici i ne–vjernici, kršćani sa svim bogatstvom ekumen-skog nastojanja, odgovorni su svi u Crkvi: biskupi, svećenici, đakoni, redovnice, laici, ljudi dobre volje. To je značajan trenutak za *Pokret za život* i za druge pokrete za pastoral i obitelj, za pojedine skupine i udruženja. Na poseban način upućen je poziv političarima i donositeljima zakona čija je odgovornost golema.

Zaključak

Poslije enciklike *Centesimus annus* (1991.), koja je probudila sjećanja i divljenje na encikliku Lava XIII. *Rerum novarum* iz godine 1891., vrijedi napraviti jednu usporedbu. *Rerum novarum* se u ono doba javila kao poljubac Crkve radničkoj klasi. *Evandjelje života* je solidaran poljubac najslabijima pred onim moćnima. Crkva uzima u svoje ruke stvar slabih kao čast i hitnu i bremenitu zadaću. Nije teško uočiti taj značajan vidik: osvjedočena i hrabra obrana najsiromašnijih, najslabijih, najnemoćnijih, najnedužnijih, a to su: još nerođena djeca, siromasi, teško bolesni, nemoćni, umirući. Enciklika ne raspravlja o problemima apstraktno, tj. ne na akademskoj razini, nego ulazi u egzistencijalne drame, s razumijevanjem i suosjećanjem.

U ovoj se enciklici Papa pokazuje kao veliki učitelj, ne samo kršćanstva, nego i čovječanstva u času u kojem je nužan jedan novi moralni zamah da bi se oprli rastućem valu nasilja protiv života. Enciklika *Evangelium vitae* dotiče probleme koji se tiču svih nas i pred kojima se nitko ne može sakriti. Riječ je o sudbini našeg života u vremenu i o našem spasenju u vječnosti.

THE MESSAGE OF THE ENCYCLIC »EVANGELIUM VITAE«

Valentin Pozaić

Summary

The Encyclic speaks about life as a gift of the Lord, as a joyful event for the human family. The cult of death with its old, and also newly fabricated, attacks on human dignity and life is present in medicine and medical ethics. In opposition to the cult of death, the Encyclic »Evangelium vitae« stresses the cult of life whichs represents and promotes the basic dignity, the valute, and the inviolability of human life. The attitude towards life is a definite sign of a person's or a society's morality.

It is appealed to everyone to respect, defend, promote, and love life. Only respect of life can assure equity, development, freedom, peace, and happiness, both of the individual and the community.